

A határon átnyúló tanulmányi célú ingázás mint az intergenerációs társadalmi mobilitás eszköze

Cross-border school commuting as a tool for intergenerational social mobility

HORVÁTH VERONIKA

HORVÁTH Veronika: PhD hallgató, Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Demográfia és Szociológia Doktori Iskola; 7624 Pécs, Ifjúság útja 6.; tudományos segédmunkatárs, Központi Statisztikai Hivatal, Népeségtudományi Kutatóintézet; 1024 Budapest, Buday László utca 1-3.; horvath@demografia.hu; <https://orcid.org/0000-0002-7191-4980>

KULCSSZAVAK: határon átvélő mobilitás; Ausztria; tanulmányi célú mobilitás; ingázó diákok; intergenerációs társadalmi mobilitás

ABSZTRAKT: A cikk a Nyugat-Dunántúlról Ausztriába irányuló tanulmányi célú ingázást vizsgálja. Első fele a diákok határon átvélő mobilitásának elterjedtségét és főbb jellemzőit mutatja be a 2011. évi Népszámlálás és a 2016. évi Mikrocenzus adatai alapján, majd – gyermeküket osztrák nevelési-oktatási intézménybe járató szülők körében készített interjúk eredményeire támaszkodva – a határátlépéssel járó tanulási célú ingázás okainak, céljainak, illetve előnyeinek és hátrányainak ismertetése következik.

A leíró statisztikai elemzés eredményei azt mutatják, hogy Magyarországról a munkavállalási céllal ingázók népes csoportja mellett jelentős számú eltartott gyermek is átjár Ausztriába tanulni. A diákok határátlépéssel járó ingázása az ország más részein is jelentős, ugyanakkor az Ausztriába irányuló oktatási célú mobilitás ezekről lényegesen eltérő jelenség: a szülőkkel készült interjúk rámutatnak arra, hogy az intergenerációs társadalmi mobilitás egyik lehetséges csatornájának tekinthető. A szülők – saját elhatározásukból – már egészen fiatal korban ausztriai óvodába, általános vagy középiskolába íratják gyermeküket, jellemzően a nyelvtanulás és a későbbi munkavállalás reményében. E döntés mögött a szülőknél az a törekvése áll, hogy gyermekeiknek az iskoláztatás révén minél jobb esélyeket kínáljanak az életben való boldogulásra, számukra kedvezőbb lehetőségeket rejtő jövőt biztosítsanak. Az ausztriai tanítatás tehát távlati döntésnek számít. Összességében azonban úgy látszik, hogy a határ közelében élő családoknak csak töredéke dönt az osztrák iskoláztatás mellett. Ez a döntés részben a család anyagi helyzetének és társadalmi kapcsolatainak, részben pedig az ingázással töltött idő, és a tömegközlekedéshez való hozzáférés függvénye. Akik viszont külföldön iskoláztatják gyermeküket, elkötelezettek az iskolai képzés Ausztriában történő befejezése, valamint gyermekük későbbi külföldi munkavállalása mellett.

Veronika HORVÁTH: PhD student, Doctoral School of Demography and Sociology, Faculty of Humanities, Department of Sociology, University of Pécs; Ifjúság útja 6., H-7624 Pécs, Hungary; junior research fellow, Hungarian Demographic Research Institute; Buday László utca 1-3., H-1024 Budapest, Hungary; horvath@demografia.hu; <https://orcid.org/0000-0002-7191-4980>

KEYWORDS: cross-border mobility; Austria; educational mobility; commuting students; intergenerational social mobility

ABSTRACT: The study examines educational mobility and commuting from Western Transdanubia to Austria. In the first half of the study, the prevalence and main characteristics of cross-border student mobility are presented based on data from the 2011 Census and the 2016 Microcensus. This is followed by a description of the reasons, goals, advantages and disadvantages of cross-border commuting of children, based on interviews with parents whose children are attending Austrian educational institutions.

The results of the descriptive statistical analysis show that in addition to the population of commuters from Western Hungary, a significant number of dependent children are being shuttled to Austria to study. Cross-border commuting of students is also significant in other parts of the country, such as from Central Hungary to non-neighboring European countries or from the Northern Great Plain to Romania. Although in the former case mostly university students commute, in the latter case children of ethnic emigrants go back to their country of birth for their studies. Educational mobility to Austria is a significantly different phenomenon. The analysis of interviews with parents suggests that this process can be considered as one of the possible channels of intergenerational social mobility. Parents enroll their children in Austrian kindergartens / primary and secondary schools with the hope of language learning and later employment. Behind this decision is the desire of parents to provide them with better opportunities and life chances through schooling.

In addition to the positive side of studying in Austria, the involved parents reported a number of difficulties: public transport is not provided everywhere, hence it is up to the parents to organize the shuttle. Studying in Austria means a significant amount of additional expenses for the families, and the initial lack of German language causes problems for children. Although legal conditions for interoperability between the Hungarian and Austrian education systems are in place, studying in Austria is a long-term decision as the harmonization of the Hungarian and Austrian curricula is complicated and it is difficult to switch to the Hungarian curriculum if the family decides to teach the child later in Hungary.

Overall, only a fraction of families living near the border seem to opt for Austrian schooling, which partly depends on the family's financial situation and social connections, on the accessibility of public transport services and on the time needed for commuting. On the other hand, those who let their children study abroad, are committed to completing schooling in Austria and to children's subsequent employment abroad.

Bevezetés

A transznacionális mobilitás a fiatalok számára kulcsfontosságú tényezővé vált a sikeres felnőtté válásban (Jeffrey 2010), ennek ellenére a diákok nemzetközi mobilitásáról még mindig viszonylag keveset tudunk. Shields (2016) szerint az Európán belüli hallgatói mobilitási minták összetettek és egyenetlenek, noha összességében elmondható, hogy az ilyen hallgatói áramlatok általában a fejlődő országokból a fejlett térségekbe irányulnak (Brooks 2018; Rédei 2006; Takács, Tátrai, Erőss 2013).

A tanulmányi célú mobilitás elemzése során fontos különválasztani a nagyobb távolságokat átívelő mozgásokat azoktól a mobilitási formáktól, amelyek meghatározó része a napi ingázás. Míg az első esetben elsősorban egyetemi hallgatók mobilitásáról beszélhetünk, addig az utóbbi keretében a közoktatásban résztvevők határokat átlépő tanulmányi célú mozgásairól van szó. Kmiotek-Meier és Karl (2017) szerint ezek olyan „ingázási minták”, amelyek elkülönülnek a szak-

irodalom által tárgyalt nemzetközi hallgatói mobilitástól (*International Student Mobility - ISM*). A határon rendszeresen átjáró hallgatókat (*cross-border students*) transznacionális hallgatóknak lehet tekinteni, mivel mozgásuk határátlépéssel jár, kétoldalú közösségi hálózatokat építenek ki, és egyszerre két országban végeznek emberitőke-beruházást mindennapi tevékenységeik során. Ugyanakkor nem tekinthetők migránsnak: otthon élnek, miközben naponta vagy hetente átlépik a határt, és ezáltal „belemerülnek a határokon átnyúló életstratégiákba” (Orraca et al. 2017, 390.).

Gil Solá (idézi Möller et al. 2018) a határ menti ingázást naponta ismétlődő, térbeli mozgásként definiálja, ahol a határ fontos tényező, a mobilitás „hajtőerejének” tekinthető. Forray (2011, 45.) úgy gondolja, hogy „egy másik ország (...) közvetlen közelsége a lehetőségek tárházát” jelentheti, de ez nagymértékben függ attól, hogy melyik határ mellett fekszik az adott régió. Hazánk esetében megfigyelhető, hogy a hallgatói mobilitás a fejlettségi különbségeket (nyugat-kelet lejtőt) követi, de a diákok határokat átlépő mozgását a történelmi háttérből adódó kulturális közelség, a nyelvi kötelek és etnikai identitás, valamint az iskolarendszer vélt vagy valós különbségei is meghatározzák. Ebből adódóan a nyugati határmenten egyértelműen a küldő térségek közé tartozik, míg a kelet-magyarországi határ menti területek inkább fogadnak diákokat (lásd erről bővebben: Bordás, Szolár 2011). Egyes határon átnyúló várostérségekben (pl. Pozsony, Nagyvárad) is megfigyelhető a Magyarországról történő napi ingázás, noha ebben az esetben a mögöttes motiváció más: olyan áttelepült romániai és szlovákiai családokról van szó, ahol a szülők „visszajaratják” gyermeküket az anyaországba.

A nyugati országrészen jelentős számú határon átnyúló kapcsolat alakult ki, döntő többségük az oktatás területén.¹ Forray és Pribersky (idézi Kozma 2011) már a rendszerváltást követő időszakban felhívták a figyelmet azokra a tanuló- és tanármozgásokra, amelyek főként nyelvtanulási céllal indultak meg a nyugati határ két oldalán. Később, az 1990-es évek közepén Imre Anna vizsgálta a határon átívelő oktatási kapcsolatokat, és már akkor megállapította, hogy „az osztrák oldalon a bekövetkezett legnagyobb változást a magyar gyerekek megjelenése jelenti” (idézik Andl és szerzőtársai 2011, 102.). Ausztria irányába ma is népes tanulói csoport ingázik² – tudhatjuk meg Langerné Buchwald Judit (2017, 17.) legfrissebb kutatási eredményeiből, aki felhívja a figyelmet arra, hogy „Magyarország nyugati határa mentén az osztrák oktatás a magyar oktatás konkurenciájává vált”.

Noha több példa is akad a határ menti régiók közötti mobilitásra (Böhm, Opiola 2019; Decoville, Durand, Feltgen 2015; González-Gómez 2018; Gruber 2013), illetve néhány tanulmányban (Balogh 2014; Perchinig et al. 2018) említés szintjén a diákok tanulási célú ingázása is megjelenik a lengyel-német, szlovák-osztrák,³ valamint a Kelet-Közép-Európától távolabb eső amerikai-mexikói határtérségben,⁴ ugyanakkor a tanulási célú migrációt főként a felsőfokú oktatásban résztvevők vonatkozásában vizsgálták, például Cserti Csapó és Forray (2011), Rédei (2014), Takács, Tátrai és Eröss (2013), illetve Váradi (2013) munkái.

Ez a tanulmány a Nyugat-Dunántúlról Ausztriába irányuló tanulási célú ingázást vizsgálja, és arra kíván rávilágítani, hogy a jelenség az intergenerációs társadalmi mobilitás egyik lehetséges csatornájának tekinthető. Váradí (2018) szerint a határokat átlépő térbeli mobilitás olyan utat kínál, amellyel áthidalható a gazdagabb és a szegényebb régiók közötti szakadék, így a társadalmi mobilitás lehetőségét teremti meg. Azáltal, hogy a szülők ausztriai óvodába, általános vagy középiskolába íratják gyermekeiket, elősegítik osztrák oktatási rendszerben történő továbbtanulásukat, illetve későbbi ausztriai munkavállalásukat is. A szülők tehát már egészen fiatal korban úgy kondicionálják a gyermekeket, hogy „külföldi országok felé kezdjenek el kacsingatni”.⁵ E döntés mögött a szülőknek az a törekvése áll, hogy gyermekeiknek az iskoláztatás által jobb esélyeket biztosítsanak az életben való boldogulásra, legalább olyan vagy jobb társadalmi helyzetbe juttatva őket, mint amilyenben saját maguk vannak (Andor, Liskó 1999). Erre természetesen hatással vannak olyan tényezők is, mint az oktatás vagy utazási eszközök elérhetősége, a szellemi és anyagi befektetések mértéke, valamint a szülők életben való boldogulásra vonatkozó élettapasztalatai (Andor, Liskó 1999; Boreczky 2002).

Mivel a társadalmi mobilitás a jövedelem, iskolai végzettség, illetve lakóhely alapján definiált társadalmi kategóriák közötti mozgásként is meghatározható (Andorka 2006), az ausztriai tanulás végső soron azt eredményezi, hogy a határ túloldalára ingázó gyerekek társadalmi helyzete a szüleikhez képest megváltozik. Manapság az idegennyelv-tudás a munkaerőpiacon hasznosítható készségek alapvető részét képezi, ezért az osztrák oktatás – ahol a diákok a német mellett angolul és egy harmadik idegen nyelven is tanulnak – a magyar diákok számára lehetővé teszi, hogy tanulmányaik bejezése után idegennyelv-tudást igénylő állásokra jelentkezzenek, vagy külföldön dolgozzanak, illetve tanuljanak tovább. Emellett osztrák végzettséggel az ausztriai elhelyezkedés is könnyebb, hiszen egyrészt a gyakorlati idő lejártát követően a legtöbb – középfokú tanulmányok alatt gyakorlati oktatást biztosító – gyakorlati hely munkát biztosít a frissen végzett tanulóknak, másrészt az osztrák munkáltatók a helyben szerzett végzettséget jobban elismerik. Előfordulhat, hogy egy felsőfokú végzettséggel rendelkező szülő gyermeke külföldön nem szerez diplomát, ugyanakkor érezhető felfelé történő elmozdulás abban, hogy az ott megszerzett tudás további lehetőségeket jelent: külföldi munkahelyet, magasabb fizetést, végső soron pedig végleges letelepedést.

Manapság a fogadó országok a „kétlépcsős migráció” (*two-step migration*) felé haladnak (Tani 2017), tehát a tanulmányi célú mobilitás a későbbi migrációt megelőző lépésnek, Findlay, McCollum és Packwood (2017) szerint egyfajta kiindulópontnak (*launch pad*) tekinthető. Az ideiglenes külföldön tartózkodás fokozatosan vált át végleges ott-tartózkodásba, mivel a külföldön töltött idő alatt az ottani életvitel megszilárdul, baráti, szakmai kapcsolatok épülnek ki, és az otthonosság-érzés növekszik (Gödri 2002, 2004). Egyes becslések szerint a Magyarországon tanuló határon túli hallgatók 50%-a nem tér vissza a szülőföldjére, Gödri (2005) szerint esetükben a „centrum” irányába történő elmozdulás a társadalmi

mobilitás lehetséges csatornáját jelenti. Dabasi-Halász, Lipták és Horváth (2017) eredményei szerint a külföldi tanulmányi tapasztalattal rendelkező magyar hallgatók 80%-a hajlandóságot mutat arra, hogy munkavállalás vagy tanulás céljából ismét külföldre menjen.

A továbbiakban bemutatom a külföldre irányuló tanulási célú ingázás vizsgálatához rendelkezésre álló adatbázisokat, majd az alkalmazott kutatási módszerek ismertetése következik. Ezt követően a diákok határokat átlépő mobilitásának elterjedtségét és főbb jellemzőit vizsgálom a 2011. évi Népszámlálás és a 2016. évi Mikrocenzus adatai alapján. A tanulmány utolsó részében a határátlépéssel járó tanulási célú ingázást tárgyalom a gyermeküket osztrák nevelési-oktatási intézménybe járató szülők körében készített interjúk eredményei alapján. Ennek keretében a szülők gyermekük képzésével és oktatásával kapcsolatos preferenciáiba nyújtok betekintést (mi motiválta őket abban, hogy gyermeküket osztrák nevelési-oktatási rendszerbe írassák, és mit várnak ettől hosszabb távon), illetve ennek az életformának az előnyeit és hátrányait ismertetem.

Adatforrások és kutatási módszerek

Magyarországon a diákok határátlépéssel járó tanulási célú ingázása egy, a háztartások 10%-os mintáján (ez 440 ezer háztartást jelent) készült adatfelvétel, a 2016. évi Mikrocenzus, valamint egy teljes körű adatfelvétel, a 2011. évi Népszámlálás adatai alapján is vizsgálható, amelyek két év migrációs tendenciáinak feltérképezését és összehasonlítását teszik lehetővé. Az adatbázisokban az átmenetileg külföldön tartózkodók (akiknek távolléte várhatóan nem éri el a 12 hónapot), illetve a külföldre ingázók csoportja jól elkülöníthető. Emellett az ingázók számát és jellemzőit a Népszámlálás és a Mikrocenzus adatfelvétele is viszonylag pontosan méri, így lehetőséget teremt az Ausztriába irányuló ingázás változásainak bemutatására.

A két adatbázisban az ingázók közé számítanak a napinál ritkábban (2-3 naponta), de rendszeresen ingázókra is (KSH 2011). Noha míg 2011-ben csak a szomszédos országokba ingázók kerültek be az ingázók közé, addig 2016-ban a célországok között megjelentek olyan távolabbi (nem szomszédos) országok is, ahová a napi szintű ingázás nem lehetséges. Emellett a nappali tagozatos hallgatók között a felsőoktatási intézmények nappali tagozatán tanulók is szerepelnek mindkét adatbázisban. A diákok határátlépéssel járó ingázásának elterjedtségét és főbb jellemzőit a 2011. évi Népszámlálás és a 2016. évi Mikrocenzus adatai alapján, a leíró statisztika eszközeivel elemzem.

A tanulmányi célú ingázás motivációinak, következményeinek, előnyeinek és hátrányainak vizsgálatához tíz olyan szülővel készítettem interjút, akik gyermeküket osztrák nevelési-oktatási intézménybe járatják. Az interjúk elkészítésére 2019. március – május között került sor semleges helyszíneken vagy az érin-

tettek otthonában, két interjúalany esetében pedig Skype alkalmazásával, videohívás formájában. A mintavétel hólabda módszerrel történt: az első megkeresések személyes kapcsolati hálóból indultak, majd a megkérdezett személyek és a határ menti települések polgármesterei⁶ ajánlottak további interjúalanyokat. Az interjúkról hangfelvételeket, majd tartalmi összefoglalókat készítettem. Egy-egy interjú elkészítése 1-1,5 órát vett igénybe. Az interjúalanyok anonimitásának biztosítása érdekében az érintett szülőket nem nevezem meg, az interjúleiratokban – S betűvel és számmal jelölve – kódok alapján szerepelnek. A minta összetételét az 1. táblázat mutatja.

1. táblázat: A minta összetétele – szülők
Composition of the sample – parents

Név	Nem	Életkor	Iskolai végzettség	Képzettség	Foglalkozás, munkakör
S01	Férfi	47	Középfokú	Kereskedelmi ügyintéző	Áruszállító
S02	Nő	52	Felsőfokú	Pedagógus	Iskolavezető
S03	Nő	49	Középfokú	Keramikus	Egyéni vállalkozó
S04	Nő	36	Felsőfokú	Jogász	Adótanácsadó
S05	Nő	38	Középfokú	Grafikus	Háziasszony
S06	Nő	36	Felsőfokú	Kereskedelmi ügyintéző	Kozmetikus
S07	Férfi	39	Középfokú	Festő	Festő
S08	Nő	38	Középfokú	Idegenforgalomi ügyintéző	Eladó
S09	Férfi	42	Felsőfokú	Informatikus	Informatikus
S10	Nő	39	Felsőfokú	Közgazdász	Irodai dolgozó

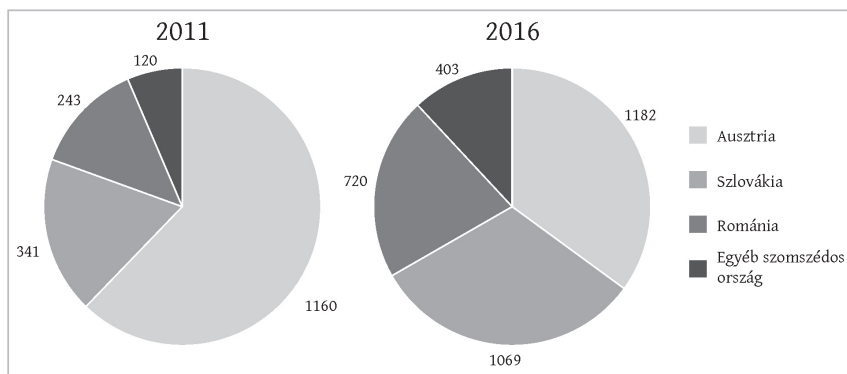
Forrás: saját kutatás

Külföldre ingázó bölcsődések, óvodások és nappali tagozatos tanulók

A Mikrocenzus adatai szerint 2016-ban 49 fő bölcsődés, 549 fő óvodás gyermek, és 6 000 fő nappali tagozatos (alap- és középfokú oktatásban, vagy felsőoktatási intézmények nappali tagozatán tanuló) diák, tehát összesen 6 598 fő eltartott gyermek ingázott külföldre: háromszor annyian, mint a 2011-es Népszámlálás idején. Ez – mint arra már korábban is kitértem – részben módszertani okokból van így: 2016-ban a Németországba, Egyesült Királyságba és egyéb európai országokba ingázó diákok⁷ is szerepeltek az adatbázisban. Ugyanakkor ennek ellenére is elmondható, hogy a szomszédos országokba ingázó fiatalok száma közel kétszer nagyobb (3 374 fő) volt 2016-ban, mint a 2011. évi Népszámlálás idején. Noha míg 2016-ban Romániába, Szlovákiába és a többi szomszédos országba lényegesen több bölcsődés, óvodás és iskolás gyermek ingázott, mint 2011-ben, addig ebben az időszakban az Ausztriába ingázók száma alig változott (1. ábra).

1. ábra: A szomszédos országokba ingázó bölcsődések, óvodások és nappali tagozatos tanulók megoszlása célországok szerint 2011-ben és 2016-ban

Distribution of nursery and kindergarten children and full-time students commuting to neighboring countries by destination countries in 2011 and 2016
(N=1 864 és N=3 374)

Forrás: 2011. évi Népszámlálás és 2016. évi Mikrocenzus adatai

Ez egyrészt azzal magyarázható, hogy Ausztriába már a rendszerváltást követően is ingáztak diákok tanulási céllal. Így azon családok, akik élni kívántak ezzel a lehetőséggel, feltételezhetően már 2011 előtt is osztrák nevelési-oktatási intézményekbe járatták gyermekeiket.⁸ Ezzel szemben a szlovák-magyar és román-magyar határtérségekben csak a két szomszédos ország Európai Unióhoz (2004 és 2007) történő csatlakozását követően kezdődött meg a határokon átnyúló elővárosodás, ami Szlovákia esetében a schengeni térséghez csatlakozás (2007) után vált még intenzívebbé. A határ közelében fekvő városi térségek (pl. Pozsony, Szatmárnémeti, Nagyvárad, Arad) terjeszkedése nyomán, a kedvezőbb ingatlanárakra reagálva egyre több szlovák és román állampolgár költözött a szomszédos magyar településekre: ők a határ túloldalára járnak vissza dolgozni és tanulni (Hardi 2012, 2017; KSH 2015).⁹

Míg 2011-ben a külföldre ingázó fiatalok 62,7%-a a Nyugat-Dunántúlról származott, addig 2016-ban már többségében (42,9%-ban) a fővárosból és Pest megyéből figyelhető meg – túlnyomórészt Németország, Egyesült Királyság és egyéb európai országok felé irányuló – határátlépéssel járó tanulási célú ingázás. Ebben az esetben feltételezhetően hetente vagy havonta ingázókról van szó. Elmondható ugyanakkor, hogy az ingázó diákok számának növekedése az ország középső részéről a szomszédos országok, főként Szlovákia irányába is jelentős (13 fő helyett 203 főt regisztráltak). 2016-ban emellett az Észak-Alföldről ingázók száma is említésre méltó, ahonnan főként Romániába jártak ki a fiatalok.¹⁰

Míg 2011-ben a Nyugat-Dunántúlról külföldre ingázó eltartottak 77,8%-a (909 fő) osztrák nevelési-oktatási intézménybe járt, addig 2016-ban jelentős számú gyermek (630 fő) ingázott Szlovákiába is a nyugati megyékből. Az ország más részein ugyanakkor – Közép-Magyarország kivételével, ahonnan 2016-ban

2. táblázat: A Magyarországról külföldre ingázó bölcsődések, óvodások és nappali tagozatos tanulók száma célországok és régiók szerint, 2011 és 2016

Number of nursery and kindergarten children and full-time students commuting from Hungary to abroad by destination countries and regions, 2011 and 2016

Ev	Régió	Célország					Összesen		
		Ausztria	Szlovákia	Románia	Egyéb szomszédos ország	Nem szomszédos országok	Bölcsődések és óvodások	Nappali tagozatos tanulók	Összesen
2011	Közép-Magyarország	172	13	41	26	—	26	226	252
	Közép-Dunántúl	24	32	6	9	—	10	61	71
	Nyugat-Dunántúl	909	234	7	18	—	202	966	1168
	Dél-Dunántúl	22	0	5	18	—	1	44	45
	Észak-Magyarország	5	57	11	0	—	10	63	73
	Észak-Alföld	8	1	140	23	—	39	133	172
	Dél-Alföld	20	4	33	26	—	9	74	83
	Összesen	1160	341	243	120	—	297	1567	1864
2016	Közép-Magyarország	144	203	155	92	2222	76	2755	2831
	Közép-Dunántúl	13	138	9	7	122	9	280	289
	Nyugat-Dunántúl	913	630	50	75	260	325	1603	1928
	Dél-Dunántúl	59	0	0	6	173	31	207	238
	Észak-Magyarország	31	98	18	0	77	19	205	224
	Észak-Alföld	10	0	391	113	212	126	600	726
	Dél-Alföld	12	0	97	110	143	12	350	362
	Összesen	1182	1069	720	403	3209	598	6000	6598

Megjegyzés: 2016-ban 15 fő Közép-Magyarországról ingázó diák esetében a célország ismeretlen.

Forrás: 2011. évi Népszámlálás és 2016. évi Mikrocenzus adatai

144 gyermek járt Ausztriába – a nyugati szomszédunkba ingázó gyermekek száma elenyésző (2. táblázat).

A Nyugat-Dunántúlról Ausztria irányába történő határátlépések lényegesen különböznek a más szomszédos, illetve távolabbi országokba történő ingázástól. A nyugati megyékből nem az anyaországhoz kötődésből adódóan vagy jellemzően nem egy felsőoktatási intézmény nappali tagozatos hallgatójaként jár át jelentős számú fiatal Ausztriába. A régióból ingázó fiatalok 40,1%-a ugyanis 15 év alatti volt a 2016. évi Mikrocenzus idején, tehát bölcsődei és óvodai ellátásban (24 fő, illetve 76 fő) vett részt, általános iskolában (*Volksschule*) vagy a középfokú oktatás (*Neue Mittelschule / Allgemeinbildende höhere Schule – AHS*) alsó szintjén tanult. 31,3%-uk 15 és 18 év közötti volt, így ők a középfokú oktatás felső szintjére járhattak.¹¹

Ausztriai bölcsődébe, óvodába, illetve oktatási intézményekbe járó fiatalok elsősorban közvetlenül a határ menti területekről, Mosonmagyaróvár, Sopron, Kőszeg, Szombathely és Szentgotthárd járásaiból, főként a városokból ingáztak. A Nyugat-Dunántúlról Ausztriába ingázó diákok között kiegyenlített volt a nemek

aránya mindkét adatfelvétel idején. 2016-ban 83%-uk legalább egy idegen nyelvet beszélt, 79%-uk tudott németül, 50%-uk angolul, de a két vagy három nyelvet beszélők aránya (42% és 10%) is magas volt.

Ausztriai óvodákba és iskolákba ingázó gyerekek: okok, tapasztalatok, tervek

Az alábbiakban interjúim tapasztalatait mutatom be: ezeket tíz olyan szülővel készítettem, akik osztrák nevelési-oktatási intézményekbe íratják 18 éven aluli gyermekeiket. Az interjúalanyok (7 nő, 3 férfi) átlagéletkora 41,6 év, ami 36 és 49 év között szóródik. A megkérdezettek fele-fele arányban közép- és felsőfokú végzettséggel rendelkeznek. Az interjúalanyok közül öten nyilatkoztak úgy, hogy van külföldi munkatapasztalatuk, négy fő jelenleg is Ausztriában dolgozik.

Az ingázó gyerekek közül hárman óvodába, négyen a középfokú oktatás alsó szintjére (Volkschule), ketten szakközépiskolába (*Berufsbildende Mittlere Schule, BMS*), hárman pedig a nyolcosztályos általánosan képző középiskola (*Allgemeinbildende Höhere Schule, AHS*) felső tagozatára, tehát gimnáziumba járnak. Két interjúalanyunk több gyermeke is Ausztriában tanul. A középiskolások jellemzően már az általános iskolát is Ausztriában végezték el, sőt az egyik interjúalany gyermeke óvodás kora óta ingázik a szomszédos országba. Az interjúalanyok között csak egyetlen szülő volt, aki 14 éves kora után íratta gyermekét osztrák iskolába.

Az ingázó diákok közlekedése, részvétele a tanórán kívüli foglalkozásokon

Az Ausztriába ingázó gyerekek jellemzően busszal vagy vonattal utaznak a határközeli településekre (Eisenstadtba, Güssingbe, Eberauba, Jennesdorfba), a kisebbeket pedig autóval hordják a szülők. Az egyik határközeli település polgármestere úgy látja, hogy „[n]agyon sokan kint dolgoznak, és viszik ki magukkal a gyerekeket, majd hozzák haza.” (P02) Ezt a Mikrocenzus adatai is alátámasztják: az Ausztriába ingázó gyerekek 42,8%-ának legalább egyik szülője Ausztriában dolgozott 2016-ban. Két másik polgármester pedig arról számolt be, hogy vannak olyan családok is, akik kiköltöztek Ausztriába azért, hogy „(...) mindenféle gond nélkül tudjanak a gyerekek ott iskolába járni. Itt dolgoznak Magyarországon, de kint élnek.” (P06)

A tömegközlekedés – például a Szombathelyről erre a célra rendszeresített buszjárat – költségét a szülők fizetik.

„Van egy külön buszjárat reggel. Az Ady térről indul, Szombathelyről. (...) És akkor visszafele ez azzal jár, hogy mindenki napközis, mert visszafele is csak egy járat van. (..) De azt mi fizetjük. Hát az egy ilyen havi 10 000 forint.” (S02)

„(...) mondjuk reggel, ha megállítaná a hetes buszt, mikor megy ki Oberwartba a busz, azon van, körülbelül azt mondom, 20-30 olyan gyerek, aki Séből, Toronyból, Bucsuból, vagy akár Nardáról jár.” (P04)

Abban az esetben viszont, amikor nincs erre lehetőség, a szülők felvállalják az utaztatást és annak költségeit:

„Magát a közlekedést azért nagyon nehéz megoldani (...) a távolság talán 20-25 kilométer, ami azt jelenti, hogy egy napi 100 km.” (S03) „Az egyik jó barátom (...) minden reggel viszi a gyerekeket Oberwartba, délután meg megy értük Oberwartba. Most képzelje el, azért ez macerás ám, hogy mondjuk 30 km Oberwart Szombathelyhez, és reggel viszi, és délután megy érte.” (P04)

Az ingázás maximum napi 1-1,5 órát vesz igénybe, és az érintett szülők úgy látják, hogy gyermekük számára egyáltalán nem megterhelő. Az interjúalanyok között viszont volt olyan is, aki ennek tulajdonította azt, hogy gyermeke nem tudott iskolán kívüli foglalkozáson részt venni Magyarországon.

„Öt óráig volt a napközi, és mire hazaért akkor már úgy fél hat is volt (...) ugye próbálkozott, hogy sportoljon, de aztán minden annyira későre húzódtott, hogy abban pedig már mi nem tudtunk partnerek lenni, hogy akkor még este nyolckor ne legyen itthon a gyerek. És aztán ezek sajnos kimaradtak neki, elmaradtak a kis életéből.” (S03)

A tanórán kívüli foglalkozások nehézségeivel több szerző (például Bowman 2013; Denice, Gross 2018; Maguire, Morris 2018; Weiss 2014) is foglalkozott. Az eredmények azt mutatják, hogy ezekre az elfoglaltságokra általában olyan időpontban kerül sor, ami nem illeszkedik az ingázó diákok napirendjéhez, vagy egy hosszú nap után már túl fáradtak a diákok ahhoz, hogy az iskolai feladataikon túl más tevékenységekbe is bekapcsolódjanak. A Közoktatás Újjáalakításért Központ (*Center on Reinventing Public Education's*) szülők körében készített 2016-os felméréseinek eredményei szerint az ingázó diákok 30%-át, illetve 38%-át akadályozzák az utazás nehézségei abban, hogy alkalmanként vagy rendszeresen iskola utáni tevékenységekben vegyenek részt (Denice, Gross 2018). Maguire és Morris (2018) meglátása szerint elérhetetlenek az érintett diákok számára ezek a programok, ami az ingázó diákok elszigetelődését eredményezi a többi hallgatótól. És – mint azt az interjúrészlet is szemlélteti – nemcsak a célországban, hanem abban a közösségben is, ahol a gyermek él. Bowman (2013) úgy gondolja, hogy az ingázó diákok „kettős életet” élnek, ezért fontos lenne olyan bikulturális programok szervezése, amelyek közelebb hozzák egymáshoz a különböző nemzetiségű (célországbeli és oda ingázó) diákokat.

Az ausztriai tanulást segítő és motiváló tényezők

Az interjúalanyok többsége ismerősök révén hallott az ausztriai tanulás lehetőségéről:

„Egy kedves osztrák házaspár segített bennünket hozzá az óvodához. Tehát tulajdonképpen ők ajánlották fel, hogy segítenek bejelentkezni az óvodába, és hogyha nincs akadálya, akkor hordjuk ki a gyereket.” (S03),

„(...) az egyik ismerősöm, egy másik anyuka találta meg ezt a lehetőséget, és ő szólt nekem, hogy mi lenne, hogyha ketten mennének ötödiktől az osztálytársával.” (S02)

Jellemzően a mobilitás melletti döntés lehetőségét a szülők vetették fel gyermekük számára:

„Az unokatestvére oda járt gimnáziumba, megkérdeztem tőle, hogy milyen volt, tehát kikértem a véleményét, és azt mondta, hogy szerette, és én álltam elő ezzel az ötlettel.” (S09), noha gyermekük véleményét minden esetben kikérték: „Ez az ő döntése volt. Ha nem szerette volna, akkor azt mondtuk volna, hogy felejtős. Az ő véleménye volt a legfontosabb.” (S07)

Egy határközeli település polgármestere ugyanakkor egy olyan esetről is beszámolt „(...) amikor a gyereket kivitték Rohoncra óvodába, és a kis óvodás gyerek onnan le akart lépni, úgyhogy megszökött és jött a határ felé gyalog.” (P06) Emellett volt olyan gyermek is, aki saját elhatározásából döntött az osztrák iskola mellett:

„Ha mindig falakba ütközöl, akkor elgondolkozol, hogy jó-e ez így neked. És a 10 éves lányom ebben a szellemben nevelkedett. Ahová jár sportolni, ott jártak ki kislányok tanulni, és ahogy beszélt velük, neki ez feltűnt, hogy az milyen más világ.” (S01)

Az egyik anyuka pedig arról számolt be, hogy az osztrák intézmények vezetői már a kétezres évek közepén is toboroztak magyar gyerekeket a határ menti területekről:

„Ausztriában egy szomszédos falu hirdette már akkor is, hogy ők szeretnének gyerekeket, ha valakit érdekelne oda kimenni, tehát innen Magyarországról. Az itteni buszmegállóban is ki volt téve egy plakát. (...) ez kb. 13 évvel ezelőtt volt.” (S02)

Ezt az egyik polgármester is megerősítette: „(...) ide járnak Eberaubá. Mert ugye ott is az van, ahogy tudom, hogy bezárták volna az iskolát, mert nem volt elég gyerek. És kitalálták, hogy akkor toborozunk Magyarországról.” (P05) A toborzás eredményeként a 2009/2010-es tanévben Eberauban 35 magyar diák csatlakozásával újraindulhatott a korábban létszámgondok miatt megszüntetett felső tagozat (Andl et al. 2011).

Az interjúalanyok arról is beszámoltak, hogy 2010 után „[r]engetegen kijártak, ezért korlátozták a magyarok osztrák oktatását” (S01). 2016-tól bölcsődében, óvodában és az általános oktatás alsó szintjén osztrák lakcímhöz kötik az ellátást az állami fenntartású nevelési- és oktatási intézményekben.¹² Jellemzően a Volkshule-k vannak állami fenntartásban, de a többi egyházi, alapítványi vagy egyesületi fenntartásban lévő intézmény fogad Magyarországról ingázó gyerekeket (Langerné Buchwald 2017). Az interjúkban elhangzottak ugyanakkor azt mutatják, hogy az állami fenntartású iskolákba való bekerülést is megoldják a szülők: „akinek a gyereke pici, azoknak van kint ilyen sutyi címe. Ez egy nyílt titok”. (S06)

Ezt két polgármester is megerősítette:

„Megoldották, ez egy technikai kérdés volt. Mindenki talált magának egy patrónust, akihez be lehetett jelentkezni. Ugye itt a kapcsolatokat azért eléggé szövődték közben.” (P02)

„(...) ez most annyira nem gond. Ha mondjuk, odamegyek egy osztrákhhoz, és azt mondom, hogy «Te, nem jelentkezhetne be hozzád a gyerek», és akkor adok havi 100 eurót, vagy 200 eurót. És akkor a gyerek bejelentkezik ahhoz az osztrák családhoz, és akkor hivatalossá válik.” (P04)

Az érintett szülők szerint ezt az osztrák intézmények vezetői is tudják, de „ők is az alapján kapják a pénzt a felújításra, az ablakcserére, a mindenre, hogy hány gyerekük van. És akkor visszaminősítik, ha kevesebb van. (...) Úgyhogy ez nekik is jó, hogy mi ott vagyunk.” (S02)

A szülőket gyermekük osztrák nevelési-oktatási rendszerbe történő beíratására minden esetben a nyelvtanulás motiválta, mert „olyan világban élünk, hogy ha nem beszélsz nyelvet, akkor már ott tartunk, hogy Magyarországon sem tudsz boldogulni.” (S10), és döntésük legnagyobb előnyének is ezt tekintik: „Ha egy ilyen kicsi korban kikerül a gyerek, akkor tulajdonképpen anyanyelvi szinten sajátítja a nyelvet.” (S03)

„Magyarországon nagyon nagy hangsúlyt fektetnek arra, hogy a diák fel tudja mondani a nyelvtani szabályokat és bemagoljon dolgokat, Ausztriában pedig sokkal nagyobb hangsúly helyeződött arra, hogy az ember tudjon effektíven kommunikálni. Tehát megérteni egymást.” (S05)

Emellett az osztrák oktatási rendszer mellett szólt az is, hogy sokkal gyakorlatorientáltabb a képzés, demokratikus szellemben zajlik a tanítás, és Ausztriában a mennyiség helyett a minőségi oktatást tartják szem előtt:

„Ez a megmondom, hogy mit csinálj, ez ott nincs, és ez nekem nagyon tetszik, hogy a gyerekek egy ilyen légkörben lehet diák.” (S02)

„A logikai gondolkodás a cél, és ezt imádom. Nem az van, hogy be kell magolniuk dolgokat, hanem, hogy logikusan gondolkodjon.” (S06)

„Egy nagyon fontos különbség a porosz magyar oktatási rendszer, illetve Ausztriában a rendszer között, hogy ott arra kíváncsiak, hogy mit tudsz, nem arra, hogy mit nem.” (S01)

„(...) már rögtön, kb. a második héten hoz egy tájékoztatót, amiben mindent felírnak. Abba be van írva egy ilyen terminus, hogy mikor milyen Schularbeit lesz. (...) Akkor abból áll a dolgozat. Nincs ilyen váratlan, hogy most ezt is beleteszi-e vagy azt is beleteszi-e, vagy, hogy nem tudom, hogy mi lesz benne.” (S02)

„(...) ott olyan szempontból magukra vannak hagyva a gyerekek, hogy majd ha te azt tudod, majd ha te azt produkálsz, majd ha te utoléred a többit. Tehát nincs az a tempó, amit itthon érzékelnek az iskolákban, hogy itt azért tanterv szerint hajtani, hajtani. (...) mert olyan mennyiségű tananyagot kell elsajátítani a gyerekeknek, hogy belepúposodik.” (S03)

Kezdeti nehézségek

Az ingázó gyermekek számára a kezdeti időszakban a legtöbb nehézség a nyelvtudás hiányából adódott:

„(...) hiába beszélte kisgyerek kora óta a nyelvet, bejött mindig egy csomó kifejezés, amivel nem tudott megbarátkozni.” (S03)

„Volt olyan, hogy elkezdte szeptemberben és fájta a feje, mert mindent idegen nyelven mondtak neki” (S02)

„Azt sem tudta, hogy mi az a „ja” és mi az a „nein”. Féltünk is emiatt.” (S06)

A nyelvhíányból eredő problémák azon diákok esetében többszörösek voltak, akik csak az általános iskola után kezdtek Ausztriába járni:

„(...) gimnáziumban nem nagyon pátyolgatják azt sem, aki idegen országból van.” (S02)

„Hogyha nagyobb gyerek megy ki, tehát olyan kilenc-tíz év körüli, ott már vannak gondok, mert elmaradnak. Ott már nem tudják a nyelvet, az iskolai szokásokat úgy elsajátítani.” (S10)

Emellett a szülők szerint hátrányból indulnak azok is, akiknek szülei nem beszélnek németül:

„Én sajnos nem beszélek németül, és ez volt a másik probléma. Ugye, amikor óvodás a gyerek, akkor te nem érzed ezeket a dolgokat, hanem az iskolánál jelentkeznek már ezek a problémák, hogy nem tudsz kontaktot tartani a pedagógusokkal. (...) azért jó lett volna az osztályfőnökkel havonta egyszerű kapcsolatot tartani. Tehát hogy tudjam mennyire, már bocsánat, rohadatul le van maradva a gyerekem a tanulásban. És ezt mondhatom neked, soha nem is tudta ő behozni. (...) a kis harcait egyedül kellett neki megvívni (...) mert ahol azért a szülők tudnak segíteni, ott azért eleve jobb helyzetben van a gyerek.” (S03)

További nehézséget jelentett, hogy egy teljesen új környezethez és kultúrához kellett alkalmazkodniuk: „*Ott be kell illeszkednie egy multikultúrába, és hát nem mindenkinek ugyanolyan a kultúrája, mint nekünk. (...) őneki meg kellett tanulni a többi néppel együtt élni.*” (S10) A gyakorlatorientált szakképzés rengeteg előnye mellett problémát okozott az egyik középiskolás esetében az is, hogy a tanulmányai elvégzéséhez szükséges kötelező szakmai gyakorlat helyszínét nem az iskola jelöli ki: „*(...) ez egy nagyon nagy nehézség nálunk, hogy nekik önállóan kell keresni a tanulóhelyet.*” (S10) Sok esetben az itthon maradt barátokkal megszűnik a kapcsolat: „*(...) teljesen idegen környezetbe került. Itt járt Sopronban zeneiskolába, kosárlabdázni, de mivel a soproni ismerősei egy iskolába jártak, ezért ő egy kicsit kilógott.*” (S05), és az Ausztriában tanuló diákok életéből az alapvető műveltségi területekhez tartozó magyar tananyag hiányzik: „*(...) a magyar irodalom és a történelem kimaradt (...) és ez nála hiányzik néha beszélgetésekből, vagy ha valaki említ valamit a magyar irodalommal kapcsolatban, akkor sajnos nem tud megszólalni.*” (S09)

Az ausztriai iskoláztatással járó többletköltségek

Az interjúkból az is kiderült, mint arra több tanulmány rávilágít (például Dustan, Ngo 2017; Marina 2014; Honvári 2012; Kmiotek–Meier, Karl 2017; Orraca et al. 2017; Valle, Danitza 2015), hogy a gyermekek külföldi taníttatása jelentős plusz kiadást jelent az érintett családok számára, amit nem mindenki tud felvállalni. Ugyanakkor az intergenerációs társadalmi mobilitást jól mutatja, hogy azok a szülők, akik gyermekük ausztriai taníttatása mellett döntenek, minden rendelkezésre álló eszköz igénybevételével, közvetlen pénzbefektetéssel igyekeznek gyermeküket előnyös társadalmi helyzetbe hozni, „határozottak és elszántak abban, hogy a lehető legtovább (...) vállalják az iskoláztatást” (Andor, Liskó 1999, 41.), és ezáltal gyermekeiknek jobb jövőt biztosítanak (Durst 2018).

„Hogyha osztálykirándulást szerveztek, az nem olyan volt, hogy Hortobágyi Nemzeti Park. Nekik Horvátországban volt egy ilyen tengerbiológia hét, egy hét Angliában, egy hét Spanyolországban, az Alpokban sport turnus, tehát ez mind olyan dolog, ami azért pénzbe került.” (S09)

„(...) van térítési díj, étkezési térítés, a napközi térítése, a bérletet mi vesszük, és vannak ilyen kötelező programok, amik tanítási idő alatt vannak. Tehát ha tetszik, ha nem, azon részt kell venni. Ilyen a sítábor, azt is a szülő fizeti.” (S02)

„(...) ha őszinte akarok lenni hozzád, akkor egy óvodaévet kiszámoltam azért. Másfél millió forintból jött ki. Nem kevés.” (S03)

Az egyik édesanya az oktatáshoz kapcsolódó jelentős kiadások miatt úgy érezte, hogy gyermekének nem tudta biztosítani „azokat a dolgokat, ami ott kint alap egy osztrák gyereknek.” (S03) Ebből adódóan az osztrákok csúfolták, sértegették őt; „(...) a magyarsága miatt volt bántva az én fiam elég sokat” – nyilatkozta az anyuka. Összességében azonban a szülők úgy látják, hogy az osztrák diákok elfogadóak a magyarokkal szemben, és az osztrák rendszer sem teszi lehetővé, hogy bárkit a nemzetisége miatt bántsanak, és „erre nagyon figyelnek” (S07). „Nincs ilyen, hogy te magyar vagy és veled nem játszunk. De nem is engedik. (...) Nincs olyan, hogy bandázhatnak, mindenkit ugyanúgy kell szeretni, és mindenkiel ugyanolyan szinten kell foglalkozni. Tehát nem engedik meg.” (S07)

A magyar és osztrák oktatási rendszer közötti átjárhatóság

Az érintett diákok számára a magyar és osztrák oktatási rendszer közötti átjárhatóság is biztosított. A 2011. évi nemzeti köznevelésről szóló CXC. törvény alapján a tanuló tanulmányainak külföldön történő folytatását be kell jelenteni a hivatalnak vagy az iskola igazgatójának, noha az egyik polgármester úgy gondolja, hogy „[e]zek a gyerekek elvesznek, eltűnnek az országból, nincsenek nyilvántartva.” (P07)

A tapasztalatok alapján az Ausztriában tanuló gyerekek tanulói jogviszonyát a magyar iskolákban nem szüntetik meg, csak szüneteltetik, így lehetőség van ar-

ra, hogy visszatérjenek: „(...) *nem kell könyörögni, hogy vegyék vissza, hanem akkor ő oda alanyi jogon vissza is jöhetne.*” (S02) Olyan osztrák iskolában tanuló gyermekről is halott már az egyik interjúalany, akinek Magyarországon a tanulói jogviszonya magántanulói státuszban megmaradt, és a félévi vizsgákat itthon is leteszi, hogy „*magyar vonalon is megmaradjon.*” (S04) A szülők többsége számára ugyanakkor a magyar oktatás nem lényegi kérdés, „*mert alsó tagozatban szerintem mindent, ami olyan, azt már megtanulják, vagy ha akarja, utána tud nézni. Meg itthon azért minden magyar. Magyar tévét néz. A magyar világ nincs elzárva tőle.*” (S02) Egyetlen olyan szülő volt, aki felső tagozatban próbálta visszahozni gyermekét Magyarországra, mert úgy érezte, hogy „*egy csomó dologról lemarad*” (S03), de próbálkozása sikertelen volt, mert gyermeke akkor már kint beilleszkedett, és „*(...) mindig attól félt, hogy ő ezt már nem tudja megtanulni. (...) Tehát hogyha hazakerülne, akkor már nem tudná felvenni a versenyt az itteni gyerekekkel, és állandóan lemaradásban lenne.*” (S03) Végül az édesanya is belátta, hogy „*nem tudott volna felzárkózni (...), tehát egyszerűen esélytelen lett volna*” (S03) gyermeke számára a hazajövetel, az édesapa pedig úgy gondolta, hogy „*(...) nem gond, hogyha nem tudja ki volt Petőfi Sándor, csak legyen neki kenyere.*” (S03)

Jövőkép

Összességében az összes szülő úgy látja gyermeke jövőjét, hogy ha csak annyi pluszt ad az ausztriai tanulás a kijáró gyerekeknek, hogy megtanulnak anyanyelvi szinten németül – vagy akár több nyelven – beszélni, akkor már előbbre vannak, mint magyar társaik. Úgy gondolják, hogy nem feltétlenül fontos a továbbtanulás, mert a megszerzett nyelvtudással már bárhol boldogulhatnak:

„Nekünk egy célunk volt, hogy (...) a gyerekek tudjunk egy olyan ajándékot adni, hogy ő megtanuljon anyanyelvi szinten németül. Már most (...) három nyelven beszél anyanyelvi szinten. Teljesen mindegy, hogy takarítónő lesz vagy asztrofizikus, abból ő megél a világ bármelyik pontján.” (S10)

„A férjem azt mondta, hogy ő nem véletlenül jött Európa kapujába annak idején. Ugye 2000-ben jöttünk ide a határ közelségébe, Tolna megyéből költöztünk át. És hogy legalább ennek az előnyét érezze, hogy közel vagyunk és a gyerekünknél anyanyelvi szinten megtanuljon németül. És hogy a későbbiekben ez érvényesüljön is.” (S03)

Ehhez pedig nagy segítség az Ausztriában megszerzett végzettség, amely birtokában a tanulmányok befejezése után könnyebb az elhelyezkedés: „*Úgy gondolom, hogy a szakmai hely, ahol most van, ha onnan megkapja a kis papiroost, akkor abból csak előnye származhat.*” (S03) Emellett az osztrák tanárok is maradásra ösztönzik a magyar tanulókat: „*(...) ott a tanárok is inkább azt mondják, hogy ha már elkezdte itt, akkor ne menjen vissza, vagy akkor mi értelme, hogy ide járt.*” (S02)

Feltehetjük a kérdést, hogy miért fontos az érintett szülők számára az ausztriai munkavállalás megalapozása, noha a választ talán mindenki sejti. A szülők egy része az ott megszerezhető magasabb fizetéssel magyarázta döntését, mert

„Ausztriában egy sima ruházati eladó 1700-1800 eurót keres, és egy butikban áll. Tudom, mert én is felsőfokú végzettséggel ott takarítottam. És amikor volt az osztálytalálkozó, a volt osztálytársaim elmondták, hogy ők cukrászdát vezetnek, és hogy 250 ezer forint volt a fizetésük, én meg mondtam, hogy a dupláját keresem azzal, hogy WC-t takarítok. És valahogy nem szégyelltem azt, hogy takarítok, mert nekem kétszer annyi pénzem volt, nulla felelősséggel.” (S06)

Emellett arról is beszámoltak a szülők, hogy már a szakmai gyakorlati idő alatt is támogatják a fiatalokat: „Van egy ismerősöm (...) 14 éves. Ő szeretne gyógyszer-tárban dolgozni. Elment 14 évesen Ausztriában egy ilyen iskolába, ahol a fele időt az iskolában tölti, a másik felét pedig egy gyógyszertárban gyakorlaton, amiért pénzt kap. A teljes fizetésnek körülbelül az egyharmadát. Tehát már fizetést kap 15 évesen.” (S10), és egy polgármester meglátása szerint a tanulmányok elvégzéséhez is „[n]agyon komoly támogatásokat kapnak ott a diákok” (P02), sőt a tanulmányok mellett lehetőség van munkát vállalni: „És közben egy kis munkát vállal itt-ott, Mekiben beáll a pultba, és már annyi pénze van, hogy grimaszolhat is.” (P02)

Volt olyan szülő, aki nem kizárólag a tanulmányok befejezése után megszerzhető magasabb fizetés miatt döntött az ausztriai iskoláztatás mellett. Meglátása szerint „[i]tthon terhelik az ember agyát. Ausztriában nem ez van. Kimész és látod, hogy boldogabbak az emberek.” (S01) Egy másik szülő hasonlóan vélekedett:

„Én úgy gondolom, hogy a legfontosabb az embereknek az élethez való hozzáállása. Tehát ha Magyarországon adott lenne az, ami Ausztriában, hogy minden nap jól érzed magad és pozitív emberekkel találkozol, akkor sokkal hamarabb visszahúzna az emberek szíve. (...) Itt mindenki nyávog, a 10 évestől a 80 évesig, mert mindenki mindenben csak a rosszat látja. Nálam ez döntő volt.” (S10)

Két szülő pedig egyértelműen úgy gondolja, hogy gyermeke végleg Ausztriában fog maradni: „Ausztriában fog dolgozni, vagy máshol, de Magyarországon semmiképpen sem.” (S06) „Én most arra nem látok lehetőséget, hogy visszajöjjön Magyarországra. Most már nem lehetne erről szó.” (S04) Emiatt abban bíznak, hogy a magyar kormány nem fog lépéseket tenni a Nyugat-Dunántúlról Ausztriába irányuló tanulási célú ingázás megakadályozása érdekében.

Következtetés

A Nyugat-Dunántúlon élők számára megszokott jelenség, hogy a munkavállalási céllal ingázók népes csoportja mellett eltartott gyermekek is átjárnak Ausztriába tanulni. 2016-ban 913 fő bölcsődés, óvodás és nappali tagozatos tanuló ingázott a régióból a szomszédos országba, 71,4%-uk a közoktatás valamely szintjén tanult. A diákok határátlépéssel járó ingázása az ország más részein is jelentős, ugyanakkor az Ausztriába irányuló oktatási célú mobilitás ezektől lényegesen eltérő jelenség.

Fontos kiemelni, hogy a nyugati határ mentén megfigyelhető tanulási célú migráció az intergenerációs társadalmi mobilitás egyik lehetséges csatornájának tekinthető. A szülők célja, hogy gyermekeiknek az ausztriai iskoláztatás révén kedvezőbb lehetőségeket kínáló jövőt biztosítsanak. Rédei (2014) szavaival élve azt is mondhatjuk, hogy a család „befektetési szándékkal” küldi a gyermeket már egészen fiatalon külföldre tanulni, és – mint az az interjúkból is kiderült – a nyelvtanulás, illetve a későbbi külföldi munkavállalás reményében. Boreczky (2002) úgy gondolja, hogy az iskoláztatás befektetésként történő felfogásának meghatározó szerepe van az egyén társadalmi mobilitásában, noha ezt a döntést a család társadalmi helyzete és lehetőségei is meghatározzák. Mivel az ausztriai tanulás jelentős plusz kiadást (például a színvonalasabb osztálykirándulások finanszírozását, vagy a napközi térítési díjának kifizetését) jelent az érintett családok számára, így azok a szülők élnek ezzel a lehetőséggel, akik elszántak abban, hogy gyermekeiket az iskoláztatás által legalább olyan vagy jobb társadalmi helyzetbe hozzák, mint amilyenben ők vannak.

Langerné Buchwald Judit (2017, 37.) szerint a döntés a „határ-közelség adta lehetőségnek köszönhető”, és a Mikrocenzus adatai azt mutatják, hogy a családtagok ausztriai munkavállalásához is köthető. Egyrészt az Ausztriában dolgozó szülőknek lehetőségük van magukkal hordani gyermeküket, tehát az utazás megszervezése nem jelent problémát – noha az interjúk alapján elmondható, hogy az Ausztriában dolgozó szülők döntését is a gyermekek előtt álló lehetőségek motiválták. Másrészt, mivel a külföldi oktatás jelentős anyagi ráfordítással jár a család számára, ezért annak finanszírozása az Ausztriában dolgozó szülők számára kevésbé megterhelő. Ennek ellenére az interjúkban elhangzottak azt mutatják, hogy a Magyarországon dolgozó szülők is felvállalják gyermekük ausztriai oktatásának terheit, és együttműködve (például az utazás közös megszervezésével) lehetővé teszik gyermekeik számára, hogy magasabb színvonalú, gyermekközpontú és gyakorlatorientált oktatásban részesüljenek.

Noha a határt átlépő ingázó diákok számára lehetővé válik mind az ország-specifikus ismeretek, mind pedig a nemzetközi szempontból releváns humántőke megszerzése (Kratz, Netz 2018), valamint a magyar és osztrák oktatási rendszer közötti átjárhatóság jogi feltételei is adottak, összességében kijelenthető, hogy az ausztriai tanulás távlati döntésnek számít. A diákok számára ugyanis nehéz a magyar és osztrák tananyag összehangolása, illetve a magyar tananyag pótlása, ha úgy dönt a család, hogy a gyermeket később mégis Magyarországon szeretné taníttatni.

Az interjúkból kiderül, hogy a magyar gyerekek ausztriai taníttatása a létszám gondokkal küzdő határ menti osztrák iskolák számára előnyös, ezért az osztrák korlátozások ellenére is fogadnak magyar tanulókat, a tanárok pedig folyamatos toborzási tevékenységet folytatnak a határ melletti magyar településeken. A 2011. évi Népszámlálás és a 2016. évi Mikrocenzus adatai ugyanakkor azt mutatják, hogy míg az egyéb szomszédos országokba ingázó diákok száma a két

adatfelvétel között háromszorosára nőtt, addig az Ausztriába ingázó diákok száma alig változott. Tehát összességében úgy látszik, hogy a határ közelében élő családoknak csak egy töredéke dönt az osztrák iskoláztatás mellett, amely döntés részben a család anyagi helyzetének és társadalmi kapcsolatainak, részben pedig az ingázással töltött idő és a tömegközlekedéshez való hozzáférés függvénye. Akik viszont gyermeküket kijáratják, elkötelezettek az iskolai képzés Ausztriában történő befejezése, valamint gyermekük későbbi külföldi munkavállalása mellett.

Jegyzetek

1. Erről bővebben Andl, Dominek és Molnár-Kovács (2011) tanulmányában olvashatunk. A szerzők kutatási eredményei igazolják, hogy Ausztria irányába számos iskolának van / volt határon átvéelő oktatási kapcsolata, amelyek főként cserekapcsolatok, óralátogatások, közös rendezvények, képzések és kirándulások, tanárcsereik, valamint egyéb nyelvi közösségi együttműködések formájában valósultak / valósulnak meg.
2. A téma aktualitását jelzi, hogy a közelmúltban Magyarország egyik legolvasottabb hírportálján is megjelent vezető hírként egy cikk ezzel a témával kapcsolatban „Iskolabusszal vonulnak ki Magyarországról” címmel: https://index.hu/belfold/2019/05/21/ingazo_gyerekek_ausztria_oktatas_osztrak_iskolaba_jar/
3. Fontos megemlíteni, hogy ebben az esetben is inkább a Bécs és Pozsony között ingázó felsőoktatási hallgatók száma jelentős (Perchinig et al. 2018).
4. Távolabbi, de hasonló jelenség az Egyesült Államok és Mexikó határis is megfigyelhető, ahol különböző kultúrák, nyelvek és oktatási rendszerek találkoznak és olvadnak össze (Orraca et al. 2017). Mora (2006) szerint a két ország gazdasági fejlettsége közötti különbség nagyobb, mint a világ bármely más két országának határtérségében, és annak ellenére, hogy Észak-Mexikó az ország legfejlettebb része, az Egyesült Államok déli határrégiójában működő oktatási intézmények oktatási színvonala lényegesen magasabb. Ez pedig jelentős szívó hatást gyakorol az Egyesült Államok szomszédságában élő mexikói diákok iskolaválasztására, akik határ menti ingázó diákként (*border commuter student*) beléphetnek az országba (Bowman 2013). A Nemzeti Statisztikai és Földrajzi Intézet (*Instituto Nacional de Geografía y Estadística - INEGI*) által készített felmérés adatai szerint az Egyesült Államokba ingázó mexikói diákok száma 2015-ben megközelítette a 40 ezer főt, a határ menti térség hallgatóinak 1,9%-a járt át a szomszédos országba tanulni, többségük általános és középiskolába (Orraca et al. 2017).
5. Az interjú Bakó Bélával, a Vas Megyei Tudományos Ismeretterjesztő Egyesület vezetőjével 2018. március 20-án készült a REMINDER (Role of European Mobility and its Impacts in Narratives, Debates and EU Reforms) című projekt keretében (Perchinig et al., 2018). A kutatási projekt elérhetősége: <https://www.reminder-project.eu/>
6. Nyolc határ menti település polgármesterével az ausztriai munkavállalás kedvező és kedvezőtlen hatásainak feltérképezése céljából készítettem interjút 2019. március – áprilisban (lásd erről bővebben: Horváth 2019), amely során a határátlépéssel járó tanulási célú ingázással kapcsolatos tapasztalataikra is rákérdeztem, és az eredményeket néhol ezekkel is kiegészítem. A kutatás ismertetése és a minta összetétele a hivatkozott tanulmányban megtekinthető.
7. Távolági ingázásra – amikor heti rendszerességgel kerül sor a hazatérésre, és a köztes időtartamot a diákok a célországban töltik (Hermándy-Berencz 2003) – valószínűleg jobbra valamely felsőoktatási intézmény nappali tagozatos hallgatójaként került sor. Erre abból lehet következtetni, hogy a külföldre ingázó nappali tagozatos tanulók 62,2%-a 19 év feletti (átlagéletkoruk 19,2 év) volt 2016-ban, és a nem szomszédos országokba ingázók között közel 30%-kal magasabb volt az ilyen korúak aránya.

8. Az Osztrák Statisztikai Hivatal adatai alapján a 2006 és 2018 közötti időszakban az osztrák nevelési-oktatási intézményekben tanuló magyar állampolgárságú diákok – akik között az átmenetileg vagy tartósan Ausztriában tartózkodó családok gyermekei is megjelennek – száma végig egyenletesen nőtt, 2018-ban meghaladta 8 700 főt. A Statistik Burgenland (2012, 2019) adatai hasonló tendenciát mutatnak: míg a 2011/2012-es tanévben 1 530 fő volt azon diákok száma, akiknek az elsődleges beszélt nyelve a magyar volt – tehát az ingázó diákok mellett itt szintén megjelennek az átmenetileg vagy tartósan Ausztriában tartózkodó családok gyermekei –, addig a 2018/2019-es tanévben már 2 068 fő, ami 35%-os növekedést jelent a két időpont között. A változás az osztrák adatok alapján tehát érzékelhető, noha ezek az adatok nem vehetőek össze a 2011. évi Népszámlálás és a 2016. évi Mikrocenzus adataival.
9. A Szlovákiából átköltözők esetében ez egyrészt azzal magyarázható, hogy jelentős részük – Hardi (2017) eredményei szerint 80%-uk – nem beszél magyarul, így nehezen integrálódnak a magyar társadalomba (például a magyar oktatást sem tudják igénybe venni), másrészt a közlekedési infrastruktúra kiépítettsége is lehetővé teszi az ingázást. Emellett az utóbbi időben a szlovák autópálya is toborzott magyar munkaerőt a határ menti területekről, így lehetséges, hogy a Szlovákiába ingázók gyermekeiket is magukkal viszik. Ugyanez Románia esetében is megfigyelhető, ahol külföldi vagy vegyes tulajdonú cégek, valamint magyar székhelyű feldolgozóipari és építőipari cégek romániai telephelyeire is nagy számban ingáznak magyarok (KSH 2015).
10. A szomszédos országokba történő ingázás ugyanakkor magyarázható egyrészt a – korábban említett – határon átnyúló várostérségek létrejöttével, másrészt azzal, hogy olyan áttelepült romániai és szlovákiai (véltetően magyar) családokról, úgynevezett „etnikai emigránsokról” (Pregi 2018) van szó, akik „visszajaratják” gyermeküket a születési helyüknek otthont adó országba. Ezt támasztja alá, hogy a 2016-ban a Romániába ingázók 60%-a, a Szlovákiába ingázóknak pedig 70%-a az említett két országban született.
11. Az osztrák oktatási rendszer ábrája a bildungssystem.at oldalon (https://www.bildungssystem.at/fileadmin/user_upload/PDF/Neu_mit_BMBLogo/Ungarisch_PlatatBS_2018_web.pdf) magyarul is elérhető.
12. Ausztriában a *Schulpflichtgesetz* és a *Schulunterrichtsgesetz*, valamint a *Gesetzliche Grundlagen schulischer Maßnahmen für SchülerInnen mit anderen Erstsprachen als Deutsch* rendelkezései vonatkoznak a külföldi, illetve nem német anyanyelvű diákok oktatására. A *Schulpflichtgesetz* 1. §-a és 17. §-a értelmében minden gyermek tanköteles, akinek az állandó tartózkodási helye Ausztriában van, az ideiglenesen az országban tartózkodók pedig jogosultak iskolába járni, de erre nem kötelesek. Emellett a Bundesministerium für Bildung (BMB 2016) *Gesetzliche Grundlagen schulischer Maßnahmen für SchülerInnen mit anderen Erstsprachen als Deutsch* című kiadványa kimondja, hogy gyermekek iskoláztatását abban az esetben is biztosítani kell, ha a tartózkodási hely nem tisztázott. A *Schulunterrichtsgesetz* 4. §-a alapján azokat a tanulókat, akiknek a rendes tanulóként (*ordentlicher Schüler*) történő felvétele nem lehetséges az oktatási nyelv ismeretének hiánya miatt, rendkívüli tanulóként (*außerordentliche Schüler*) kell felvenni, amely időtartama legfeljebb két év lehet. A felvételi eljárás részletesebb szabályait a szövetségi tartományok illetékes miniszterei rendelettel szabályozzák (*Schulunterrichtsgesetz* 5§(1)).

Köszönetnyilvánítás

A tanulmányhoz fűzött értékes megjegyzéseikért köszönettel tartozom témavezetőmnek, Dr. Gödri Irénnek, a KSH Népeségstudományi Kutatóintézet tudományos főmunkatársának.

A tanulmány az EFOP-3.6.3-VEKOP-16-2017-00007 azonosítószámú, „Tehetségből fiatal kutató. A kutatói életpályát támogató tevékenységek a felsőoktatásban” megnevezésű projektben, a Széchenyi 2020 program keretében, európai uniós (Európai Szociális Alap) társfinanszírozással valósult meg.

Irodalom

2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről.
- Andl H., Dominek D. L., Molnár-Kovács Zs. (2011): Oktatási kapcsolatok a határ mentén – Nyugat-Magyarország. In: Forray R. K., Híves T. (szerk.): *Oktatás a határok mentén*. Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, Budapest, 93–113.
- Andor M., Liskó I. (1999): *Iskolaválasztás és mobilitás*. Iskolakultúra, Budapest
- Andorka R. (2006): *Bevezetés a szociológiába*. Osiris Kiadó, Budapest
- Balogh, P. (2014): *Perpetual borders. German-Polish cross-border contacts in the Szczecin area*. Department of Human Geography, Stockholm University, Stockholm
- BMB [Bundesministerium für Bildung] (2016): *Gesetzliche Grundlagen schulischer Maßnahmen für SchülerInnen mit anderen Erstsprachen als Deutsch. Gesetze und Verordnungen*. Wien
- Bordás A., Szolár É. (2011): Esettanulmány a határ menti oktatásról az észak-alföldi határ menti kistérségekben. In: Forray R. K., Híves T. (szerk.): *Oktatás a határok mentén*. Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, Budapest, 114–139.
- Boreczky Á. (2002): Családtörténeti mozaik: A mobilitás és a migráció elbeszélései. *Századvég*, 23., 33–62.
- Bowman, K. D. (2013): *A Tale of Two Borders. Assisting Border Commuter Students*. <http://www.karend-ossbowman.com/portfolio/higher-education/> (Letöltés: 2019. 12. 20.)
- Böhm, H., Opióła, W. (2019): Czech–Polish Cross-Border (Non) Cooperation in the Field of the Labor Market: Why Does It Seem to Be Un-De-Bordered? *Sustainability*, 11., 1–13. <https://doi.org/10.3390/su11102855>
- Brooks, R. (2018): Higher education mobilities: a cross-national European comparison. *Geoforum*, 93., 87–96. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2018.05.009>
- Cserti Csapó T., Forray R. K. (2011): Határokon átnyúló felsőoktatás – külföldi tapasztalatok. In: Forray R. K., Híves T. (szerk.): *Oktatás a határok mentén*. Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, Budapest, 57–68.
- Dabasi-Halász Zs., Lipták K., Horváth K. (2017): „Különlegesnek lenni.” Középiscolások tanulási célú mobilitását meghatározó attitűdök, motivációk. *Tér és Társadalom*, 4., 53–75. <https://doi.org/10.17649/TET.31.4.2893>
- Decoville, A., Durand, F., Feltgen, V. (2015): *Opportunities of cross-border cooperation between small and medium cities in Europe*. Luxembourg Institute of Socio-Economic Research (LISER), Luxembourg
- Denice, P., Gross, B. (2018): *Going the Distance. Understand the Benefits of a Long Commute to School*. Urban Institute, Washington
- Durst J. (2018): „Ez se élet, ez a kóborlás”. A helyi kiskirályoktól a globális futószalagig: észak-magyarországi roma transznacionális munkások mobilitási tapasztalatai. In: Váradi M. M. (szerk.): *Migráció alulnézetből*. Argumentum Kiadó, MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete, Budapest, 43–73.
- Dustan, A., Ngo, D. (2017): Commuting to educational opportunity? School choice effects of mass transit expansion in Mexico City. *Economics of Education Review*, 63., 116–133. <https://doi.org/10.1016/j.econedurev.2018.01.006>
- Findlay, A. M., McCollum, D., Packwood, H. (2017): Marketization, marketing and the production of international student migration. *International Migration*, 3., 139–155. <https://doi.org/10.1111/imig.12330>
- Forray R. K. (2011): Határ menti térségeink országok közötti oktatási kapcsolatai. In: Forray R. K., Híves T. (szerk.): *Oktatás a határok mentén*. Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, Budapest, 43–56.
- González-Gómez, T. (2018): Estonia-Southern Finland cross-border region: What kind of cross-border integration is taking place? An analysis from experts in cross-border cooperation. *Trames*, 2., 185–209. <https://doi.org/10.3176/tr.2018.2.06>
- Gödri I. (2002): Beilleszkedés vagy elszigetelődés? *Korfa*, 1., 4–5.
- Gödri I. (2004): Etnikai vagy gazdasági migráció? Az erdélyi magyarok kivándorlását meghatározó tényezők az ezredfordulón. *Erdélyi Társadalom*, 1., 37–54.
- Gödri I. (2005): A bevándorlók migrációs céljai, motivációi és ezek makro- és mikro-strukturális háttere. In: Gödri I., Tóth P. P. (szerk.): *Bevándorlás és beilleszkedés. A szomszédos országokból*

- Magyarországra irányuló bevándorlás az ezredfordulón. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest, 69–128.
- Gruber, B. (2013): *Die ungarische Community in Österreich: Zahlen. Fakten. Einstellungen*. Österreichischer Integrationsfonds, Wien
- Hardi, T. (2012): Cross-border suburbanisation: The case of Bratislava. In: Csapó, T., Balogh, A. (eds.): *Development of the Settlement Network in the Central European Countries: Past, Present, and Future*. Springer Verlag, Berlin, Heidelberg, 193–206.
- Hardi, T. (2017): Asymmetries in the formation of the transnational borderland in the Slovak-Hungarian border region. In: Boesen, E., Schnuer, G. (eds.): *European Borderlands: Living with Barriers and Bridges*, Routledge, New York, London, 176–192.
- Hermány-Berencz J. (2003): A mobilitás szerepe az Európai Unióban. *Új Pedagógiai Szemle*, 1., 117–124.
- Honvári J. (2012): Migrációs potenciál és a potenciális migráció. Hazai hallgatók külföldi tanulási szándékai. *Tér és Társadalom*, 3., 93–113. <https://doi.org/10.17649/TET.26.3.2058>
- Horváth V. (2019): Az Ausztriába irányuló munkavállalási célú migráció a Nyugat-dunántúli régióban. *Humán Innovációs Szemle*, 2., 80–105.
- Jeffrey, C. (2010): Geographies of children and youth I: eroding maps of life. *Progress in Human Geography*, 4., 496–505. <https://doi.org/10.1177/0309132509348533>
- Kmíotek-Meier, E., Karl, U. (2017): Kényszer? Földrajzi távolság? Nyelveket beszélni? Mely tényezők meghatározóak a külföldön történő tanulás folyamatában? *Tér és Társadalom*, 4., 76–89. <https://doi.org/10.17649/TET.31.4.2889>
- Kolozsi Á. (2019): Iskolabusszal vonulnak ki Magyarországról. https://index.hu/belfold/2019/05/21/ingazo_gyerekek_ausztria_oktatas_osztrak_iskolaba_jar/
- Kozma T. (2011): Határ menti együttműködés az oktatásban. In: Forray R. K., Híves T. (szerk.): *Oktatás a határok mentén*. Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, Budapest, 18–29.
- Kratz, F., Netz, N. (2018): Which mechanisms explain monetary returns to international student mobility? *Studies in Higher Education*, 2., 375–400. <https://doi.org/10.1080/03075079.2016.1172307>
- KSH [Központi Statisztikai Hivatal] (2011): *Népszámlálás 2011. Módszertani megjegyzések, fogalmak*. Budapest <http://www.ksh.hu/nepszamlalas/docs/modszertan.pdf> (Letöltés: 2020. 07. 10.)
- KSH [Központi Statisztikai Hivatal] (2015): *Ingázás a határ mentén*. Budapest <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/regiok/gyoringazas.pdf> (Letöltés: 2020.07. 10.)
- Langerné Buchwald J. (2017): *Ingázó diákok, avagy tanulási célú ingázás az osztrák-magyar határ mentén*. Fakultás Kiadó, Budapest
- Maguire, D., Morris, D. (2018): *Homeward Bound: Defining, understanding and aiding 'commuter students'*. Higher Education Policy Institute, Oxford https://www.hepi.ac.uk/wp-content/uploads/2018/12/HEPI-Homeward-Bound-Defining-understanding-and-aiding-'commuter-students'-Report-11429_11_18Web-1.pdf (Letöltés: 2020. 07. 10.)
- Marina, E. (2014): The Mobility of Romanian Students in Europe. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 116., 4884 – 4888.
- Mora, M. T. (2006): Self-employed Mexican immigrants residing along the U.S. - Mexico border: The earnings effect of working in the U.S. versus Mexico. *International Migration Review*, 4., 885–898. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2006.00047.x>
- Möller, C., Alfredsson-Olsson, E., Ericsson, B., Overvåg, K. (2018): The border as an engine for mobility and spatial integration: A study of commuting in a Swedish-Norwegian context. *Norsk Geografisk Tidsskrift-Norwegian Journal of Geography*, 4., 217–233. <https://doi.org/10.1080/00291951.2018.1497698>
- Orraca, P., Rocha, D., Vargas, E. (2017): Cross-border school enrolment: Associated factors in the U.S. - Mexico borderlands. *The Social Science Journal*, 4., 389–402. <https://doi.org/10.1016/j.soscij.2017.07.008>
- Perchinig, B., Horváth, V., Molnár, D., Tavodová, L. (2018): *A Multitude of Mobilities: Cross-Border Practices in the Austrian-Hungarian and Austrian-Slovak Border Regions*. International Centre for Migration Policy Development (ICMPD), Vienna https://www.icmpd.org/fileadmin/1_2018/Downloads_VMC2017/crossborder_practices_in_the_austrian-hungarian_and_austrian-slovak_border_regions.pdf (Letöltés: 2020. 07. 10.)

- Pregi L. (2018): A magyarországi közoktatásban részt vevő szlovák állampolgárok terület megoszlása. *Területi Statisztika*, 2., 151–176. <https://doi.org/10.15196/TS580202>
- Rédei M. (2006): Tanulási célú migráció a világban és itthon. *Demográfia*, 2–3., 232–250.
- Rédei M. (2014): Vándorló diákok. *Demográfia*, 1., 73–93.
- Schulpflichtgesetz 1985. <https://www.jusline.at/gesetz/schpflg> (Letöltés: 2020. 03. 04.)
- Schulunterrichtsgesetz. <https://www.jusline.at/gesetz/schug> (Letöltés: 2020. 03.04.)
- Shields, R. (2016): Reconsidering regionalism in global higher education: student mobility spaces of the European Higher Education Area. *Compare: A Journal of Comparative and International Education*, 1., 5–23. <https://doi.org/10.1080/03057925.2014.884348>
- Statistik Burgenland (2012): Bildung 2011/12. Eisenstadt https://www.burgenland.at/fileadmin/user_upload/Downloads/Land_und_Politik/Land/Statistik/Publikationen/Jahresbroschueren/2447_Bildung2011.pdf (Letöltés: 2020. 07. 10.)
- Statistik Burgenland (2019): Bildung 2018/19. Eisenstadt. https://www.burgenland.at/fileadmin/user_upload/Downloads/Land_und_Politik/Land/Statistik/Publikationen/Jahresbroschueren/Bildung2018.pdf (Letöltés: 2020. 07. 10.)
- Takács Z., Tátrai P., Erőss Á. (2013): A Vajdaságból Magyarországra irányuló tanulmányi célú migráció. *Tér és Társadalom*, 2., 77–95. <https://doi.org/10.17649/TET.27.2.2530>
- Tani, M. (2017): *Think piece prepared for the 2019 Global Education Monitoring Report Consultation*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, New York
- Valle, V., Danitz, E. (2015): A decade of changes: Formal education and transborder linkages of young people in highly urbanized areas of the northern border. *Estudios Fronterizos*, 32., 129–161. <https://doi.org/10.21670/ref.2015.32.a05>
- Váradi M. M. (2013): Migrációs történetek, döntések és narratív identitás. A tanulmányi célú migrációról – másként. *Tér és Társadalom*, 2., 96–117. <https://doi.org/10.17649/TET.27.2.2520>
- Váradi M. M. (2018): Elméleti kaleidoszkóp – a migrációs tapasztalatok értelmezési lehetőségei. In: Váradi M. M. (szerk.): *Migráció alulnézetből*. Argumentum Kiadó, MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete, Budapest, 13–42.
- Weiss, M. (2014): *The College Experience of Commuter Students and the Concepts of Place and Space*. Master's Theses, Dissertations, Graduate Research and Major Papers Overview. Rhode Island College, Providence, Rhode Island <https://digitalcommons.ric.edu/etd/95/> (Letöltés: 2020. 07. 10.)